

1953-1956 közötti Magyarország, avagy utak '56-hoz

1953. március 5-én meghalt J. V. Sztálin. Halálát követően politikai és gazdasági válságban egyre mélyülő Magyarország problémájának a megoldására a szovjet vezetés közbelépett. 1953 tavaszán sorozatos szovjet-magyar egyeztetéseknek és tárgyalásoknak az eredményeként Nagy Imrét nevezték ki magyar miniszterelnöknek, de Rákosi Mátyás maradt továbbra is a párt (MDP) élén, amely a tényleges hatalmat képviselte. Nagy Imre politikájának egyik legfontosabb eredménye, akkor az ÁVH által fényjelzett megfélemlítésnek és terrornak a fellazítása volt. Ehhez hozzá tartozott az 1953. július 25-én és 26-án kihirdetett részleges amnesztia rendelet kiadása, amellyel megszüntették az internáló és zárt tábortokat. Ám amikor a korrekciós intézkedéseken túlmenően Nagy Imre általános, összefüggő reformokat szeretett volna megvalósítani, az már Moszkva számára is elfogadhatatlan volt. Rákosinak és a mellette álló csoportnak sikerült aláaknázni a Nagy Imre által elindított reformokat. Akkor is jól működött az intrikáló, hazugságokkal teli politikai gépezet. Nagy Imre 1955 januárjában, amikor az SZKP KB moszkvai elnöksége keményen bírálta a miniszterelnököt „jobboldali hibáiért”, de mivel Nagy Imre nem volt hajlandó önkritikát gyakorolni, ezért 1955 áprilisában a szovjet vezetés jóváhagyásával elmozdították minden pozíciójából. Nagy Imre helyett Hegedűs Andrást nevezték ki miniszterelnöknek. Rákosi azonban nem tudta ott folytatni és olyan módon, ahogyan azt a vezetés 1953 előtt csinálta. Rákosi Mátyás helyzete az SZKP XX. Kongresszusa után vált még nehezebbé, amikor is Hruscsov zárt ajtók, de „szivacs falak” mögött elmondott beszédében bírálta, sőt leleplezte a Sztálini rendszer „néhány” bűnét.

1956-os év októberig

1956 nyarán az ismételten minden téren robbanással fenyegető helyzetben Moszkva újból – a kellenél egyre jobban – beavatkozott az ország belügyeibe. A válságos helyzetet fokozta a társadalmi elégedetlenség is. A Petőfi-kör 1956. júniusi sajtóvitáját „ideológiai Poznannak” értékelte Moszkva és Magyarországra küldték Mikojant, aki a válságot megoldani képtelen Rákosit felszólította a lemondásra. Ám a megoldás sem volt jobb. Rákosi utódjául Gerő Ernőt jelölték ki, aki ugyanúgy, mint Rákosi nem tartozott a népszerű személyek közé. Így a vezetéváltás csak még jobban elmélyítette az országban amúgy is feszülő válságot.

A Mikojan által felvázolt válságkezelési pontokból csak Rákosi leváltását tudták véghezvinni. Nem sikerült a párvezetés egységét megvalósítani, sem az elképzeléseikkel szembeni kemény fellépést. Engedélyezték ismét a Petőfi kör működését, amelyhez hasonló vitakörök alakultak országszerte – Debrecen, Pécs, Szombathely, Veszprém. A DISZ vezetősége támogatta a Petőfi kör újraindulását és országos ifjúsági parlamentet szervezett. Gerőék teljesen elvesztették az irányítást és valószínűleg nem látták már át a történéseket. Valahogyan ezért pont az aradi vértanúk napjára időzítették – nem túl logikusan és etikusan – Rajk László és társainak az újratemetését. A temetésen résztvevő kétszázézeres tömeg nem annyira a kivégzetteket gyászolta, mint inkább a hatalom ellen tüntetett, mélyen egyetértve a múltat ostromozó szónokokkal, de felháborodva képmutatásukon. Este az egyetemisták tüntettek a Batthány örökmécsesnél, ahol az egyik egyetemi hallgató a versében párhuzamot vont Haynau és Farkas Mihály között. Október 16-án, 10 nappal Rajk László és társainak újratemetése után a szegedi egyetemisták a gyűlésükön a DISZ-ből kiváltak és megalapították az önálló és független szervezetüket a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét (MEFESZ). A nagygyűlésük után küldötteik a megalakulásuk hírével és pontokba szedett követeléseikkel felkeresték az ország valamennyi felsőoktatási intézményét és példájuk követésére szólították fel a mindenütt forrongó diákságot. Eközben zajlottak a lengyel

események is, ugyanis a szovjetek ellenzése dacára, Varsóban Gomulkát választották meg a párt élére, melyet Moszkva kényszeredetten tudomásul vette és a készültégbe helyezett haderejét október 21-én visszavonta a laktanyákba. Erre következett be az, hogy a budapesti Műszaki Egyetem hallgatói, október 23-ra meghirdették a szimpátiatüntetésüket a lengyelekkel való szolidaritásuk kifejezésére, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem diákjai, pedig követelték Magyarország kilépését a Varsó Szerződésből és konföderáció megalakítását a szomszédos kis államokkal. Természetesen ezeket a követeléseket a cenzúra sehol nem engedélyezte, hogy nyilvánosságra hozzák, ezért a diákok az összeállított követeléseiket kézzel illetve írógéppel sokszorosították és az utcákon, gyárakban terjesztették.

1 956. október 23-án reggel, általános volt a bizonytalanság. Az Írószövetség a lengyelországi változásokat üdvözölte, de a meghirdetett tüntetéstől elhatárolta magát. A Petőfi kör ellenben támogatta a döntést, sőt annak vezetését is vállalta.

A tüntetés kérdésében megosztott volt a reformista pártellenzék, és pártértelmiségi csoport is. Délelőtt lezajlott beszélgetésük során a badacsonyi szüretéről előző este hazaérkezett Nagy Imre ellenezte, elvbarátai pedig támogatták a tüntetést, amelyen ezt követően részt is vettek. Nagy Imre attól tartott, hogy az egyetemisták radikalizmusa olyan reakciót vált ki, ami elveszti a Rákosi távozásával és Nagynak a pártba való visszavételével elérhető közelségbe került reformok lehetőségét. A beszélgetés résztvevői mindnyájan úgy látták, hogy a válság elsimítása, rendezése érdekében Nagy Imrét vissza fogják helyezni a vezetőségbe, akár miniszterelnökként is. Abban is egyetértettek, hogy ilyen pozícióba való helyezést Nagy Imre csak szigorú garanciák mellett fogadhat el, melynek egyik legfontosabb kritériuma az volt, hogy Gerő Ernőt leváltsák, és Kádár Jánost helyezték a posztjára.

Gerő Ernő október 23-án reggel érkezett haza Belgrádból és azonnal összehívták a PB-t. az ülésen két különböző álláspont alakult ki. Marosán György ellenforradalmi kísérletről beszélt, és a legszigorúbb intézkedéseket követelte, vagyis betiltani a tüntetést, lövetni az utcára vonulókra. Voltak olyanok, akik nem hitték, hogy a kialakult helyzet ellenforradalommal fenyegetne, ők politikai megoldást javasoltak, elsősorban Nagy Imre visszavételét a vezetőségbe. Az ülésen nem teljesen határozottan döntött úgy, hogy betiltják a tüntetést, de nem adtak ki tűzparancsot. A tüntetés betiltása ellen tiltakozott a Petőfi Kör, az Írószövetség, a Szabad Nép szerkesztőségének küldöttsége, de még a budapesti Pártbizottság is. A pártfegyelem felbomlott és az alsóbb szervek a pártközponttól független irányt követtek. Kopácsi Sándor, budapesti rendőrfőkapitány kijelentette, hogy a rendőrség nem fog fegyvert használni a békés tüntetőkkel szemben. A PB így kénytelen volt és feloldotta a tilalmat.

Igy, október 23-án délután 3 órakor Pesten a Petőfi szobornál, Budán pedig a Műegyetem előtt gyülekeztek a felvonulók. A Petőfi szobornál Sinkovits Imre elszavalta a Nemzeti Dalt és felolvasták az egyetemisták és az Írószövetség által megfogalmazott pontokat. Ezután a pesti felvonulók a Margit hídon át, a Műegyetem előtt gyülekezők a Duna parton jutottak el a Bem szoborig. A meghirdetett helyszínig, a Bem szoborig felé haladt a tömeg, miközben egyre nőtt a létszám. Senki sem számított ekkora tömegre. A Bem szobornál Bessenyei Ferenc elszavalta a Szózatot, Veres Péter pedig felolvasta az írók kiáltványát. Ezen a helyen lett vált a forradalom jelképévé a szovjet mintájú címertől megszabadított lyukas magyar zászló. Innen a tüntetők többsége a Parlament elé vonult és Nagy Imrét követelték. 17 óra körül érkeztek az első tüntetők a Kossuth Térré, majd egy óra múlva már kétszázezren voltak. Egy másik csoport a Magyar Rádió Bródy Sándor utcai épületénél, vagy a Dózsa György úton, a Sztálin szobornál gyülekeztek. A hangulatot ekkor még sokkal inkább a felszabadult mámor jellemezte, semmint a harci elszántság. Ám a felső politikai vezetés

folyamatosan küldte a Rádióhoz az erősítést. A pártvezetés nem volt hajlandó teljesíteni a tüntetők követelését, vagyis hogy közzé tegyék a 16 pontot. Normális megoldás helyett, a rádió vezetői taktikáztak, és egy kocsihoz szerelt mikrofont adtak a tüntetőknek azzal, hogy a beolvasott pontjaikat közvetítik. Közben az ablakokba kitett rádiókból a magyar nóták szóltak és nem a pontok.

Este 8 óra körül a hangulat elkeseredésbe ment át, és a tüntetők megostromolták és elfoglalták a Szabad Nép székházát. Nagy Imre csak a pártvezetés hívására jelent meg a Parlament egyik erkélyén, és beszédet intézett a téren gyülekezett tömeghez. Ezzel körülbelül egy időben sikerült a Sztálin szobrot ledönteni, vagyis a Generalissimust megszabadították a csizmájától. Egy teherautóval elvontatták a Blaha Lujza térre, az akkor még álló Nemzeti Színház elé, ahol a tömeg apró darabokra szétverte. Összeül az MDP KV rendkívüli ülése is, ahol másnap hajnalig folyamatosan ülészektek. Gerő Ernő a szovjet csapatok beavatkozását kérte Moszkvától. Nagy Imrét kinevezték miniszterelnöknek, de Gerő maradt az első titkár. Az SZKP KB elnöksége, magyar idő szerint 21 órakor kezdődött ülésén Zsukov marsall tájékoztatta a szovjet-vezetést a budapesti eseményekről. Gerő és Andropov nagykövet sürgetésére határozatot hoztak a szovjet csapatok Budapestre való bevonulásáról, párt-, katonai és állambiztonsági vezetők Magyarországra küldéséről. 22.30-kor a Szovjetunió és Románia területén állomásozó szovjet egységeket is riadóztatták és elindították őket Budapestre. Közben a Magyar Rádió épületéhez folyamatosan érkeztek a tüntetők, illetve az őrség erősítésére katonák és ÁVH-sok. Mire este 8 órakor elhangzott Gerő Ernő előre bejelentett beszéde, már túl voltak kisebb incidenseken, de harcra még nem került sor. Gerő beszéde nem volt alkalmas a már felfokozott hangulathoz. A tüntetők joggal sérelmezték az első titkár minden, Szovjetuniót magasztosító szavát, hazug vádaskodásait és a beszédének lekezelő, a megmozdult nemzetet semmibe vevő tónusát. Miután az ÁVH-sok többször a Rádiónál tartózkodók közé lőttek, erre viszonzásul többen szereztek fegyvert. A tüntetés felkeléssé változott. A Rádió ostroma másnap hajnalig tartott.

Hruscsov nehezen szánta el magát a fegyveres beavatkozásra, mivel tisztában volt azzal, hogy ez veszélyezteti az épp hogy megindult nemzetközi enyhülési folyamatot és rontotta a Szovjetunióról nehezen kialakított békepárti képet. Andropov budapesti szovjet nagykövet azonban a Moszkvába küldött jelentésében nagyon súlyosnak minősítette a helyzetet. Gerő és Andropov többszöri sürgetésére, Hruscsov hozzájárult, hogy a szovjet alakulatok bevonuljanak Budapestre. A katonai egységeken kívül, Budapestre rendelték Ivan Szerovot, a KGB vezetőjét és a vezérkari főnök helyettesét is, valamint az SZKP KB elnökségének két tagját, Mikojant és Szuszlovot. Az ő feladatuk lett volna a katonai rendteremtést követő konszolidációnak az irányítása. Ez alatt Budapesten hajnalig ülésezett a PB és a KV. A tanácskozáson jelen volt Nagy Imre is, holott még nem volt tagja a pártvezetésnek. A Politikai Bizottság tagjai szó nélkül tudomásul vették a szovjet csapatok behívását. A fegyveres megoldás sikerében bizakodó kommunista vezetők ezt követően határozatot hoztak arról, hogy megkezdik a munkások és a pártmunkások felfegyverzését. Nagy Imre ekkor követelte Gerő Ernő leváltását és helyére Kádár János kinevezését. A magyar politikai vezetők keze azonban meg volt kötve. Gerőék sem a Politikai Bizottság átalakításában, sem az új miniszterelnök kinevezésében nem kívántak dönteni szovjet beleegyezés nélkül. Az ülésen ezt követően született határozat a Katonai Bizottság létrehozásáról. Újabb dokumentumok szerint a Katonai Bizottság¹ első vezetője Kovács

¹ A Katonai Bizottság feladata – legalábbis október 24-25-én – nem egészen tisztázott. Egyesek szerint ekkor szerepe még kimerült abban, hogy koordinálja a Budapesten tartózkodó magyar katonai alakulatok mozgását a bejövő szovjet katonai alakulatokéval. De valószínűbb az, hogy a Katonai Bizottságot azért hozták létre, hogy irányítsa a felkelés fegyveres leverését. A Katonai Bizottság volt október 23-án és 24-én az egyetlen olyan szervezet, amelyen belül politikai vita nem folyt. Míg a PB és a KV megosztott volt és személycserék is várhatóak voltak, ez

István volt, majd október 25-én Apró Antal váltotta fel őt. A Katonai Bizottság éjjél tájékán, megalakulása után azonnal átment a Honvédelmi Minisztérium épületébe, ahol Tyihonov altábornaggyal, a honvédelmi miniszter szovjet katonai tanácsadójával felvette a kapcsolatot, majd a megérkezett Különleges Hadtest törzsével is. A Katonai Bizottság mellett alakult még egy hasonló bizottság is Vas Zoltán vezetésével, melynek az lett volna a feladata, hogy a gyárakban megszervezze a munkásőrséget. Ez persze csak terv maradt. Létrehoztak még egy bizottságot, melynek feladata volt a budapesti és a megyei pártbizottságokkal való kapcsolattartás. Ezt a csoportot Orbán László és Lakatos Éva vezette. Létrehoztak egy bizottságot a kommunikációs szervekkel, egyet pedig a fegyveres erőkkel való kapcsolattartásra. Ennek az utóbbinak a vezetői Hegedűs András és Kossa István voltak. Végül hajnali két órakor, a helyzet szülte kényszer folytán Nagy Imrét kinevezték miniszterelnöknek. Ekkor Nagy Imre kétségtelenül nehéz helyzetben volt. Elrendelték a kijárási és gyülekezési tilalmat és felállították a statáriális bíróságot is. Elítélték a megmozdulást, és a résztvevőket a „reakció sötét hordájának” minősítették. Személyi változásokra is sor került. A KV-be választották Donáth Ferencet és Losonczy Gézát. A pártvezetés számításait azonban a tömeg szertefoszlatta, erre nem számítottak. A meghátrálás helyett az ellenállás fokozásával, kiszélesítésével fogadták az országba vezényelt csapatokat. Elsősorban a főbb közlekedési útvonalak és csomópontok környékén lángoltak fel heves, fegyveres harcok. A szovjeteket meglepte ez az elszánt ellenállás, valamint a Magyar Néphadsereg vezetőinek tétovásága.

Október 24-én hajnali 3-4 óra között Budapestre érkeztek az első szovjet páncélos harckocsik.² A nap folyamán megérkezett a fővárosba Mikojan és Szuszlov, valamint Szerov és Malinyin³ is. Újabb katonai - és ÁVH-s egységeket rendeltek fel Budapestre. Hajnali fél 5-kor a PB döntésének megfelelően a rádióban közleményt olvastak be és kihirdették a statáriumot.⁴ A közlemény határozott politikai állásfoglalása mellett világosan kiderült, hogy bár a szovjet csapatok már a főváros utcáin harcoltak, az ÁVH bevetése a harcoló forradalmárok ellen már engedélyezett volt. Ezek szerint a PB minden politikai megfontolást félretett és a totális fegyveres megoldásnak az útjára lépett és nem törődött azzal, hogy a magyar nép miként viszonyul az ellene irányuló erőszakhoz. Október 24-én hajnaltól sorra rendelték fel a katonai alakulatokat is a felkelők ellen. Reggel 9 órakor Bata István vezérezredes, honvédelmi miniszter a fővárost három katonai körzetre osztotta annak érdekében, hogy a város átfésülésével, a fegyveres góccok megállapítása után a felkelést leverjék. Már nemcsak arról volt szó, hogy a szerzett fegyverrel rátámadtak a forradalmárok az ávosok védte épületekre, hanem arról, hogy kezdtek kialakulni a felkelők körletei. A Móricz Zsigmond körtéren kívül megalakultak a délutáni órákban és az este folyamán az első fegyveres csoportok Pásztor Gyula irányításával a Baross téren, a VIII. kerületben és a IX. kerület déli részén, a Corvin mozinál, a Tompa és a Berzenczey utcában.

Budapesten leállt az ipari termelés és szünetelt már a tanítás is. A Roosevelten felvonuló tüntetőkre tüzet nyitottak a kirendelt ÁVH-sok. A sortűznek több halálos áldozata lett. Rádióbeszédében Nagy Imre a harcok beszüntetésére hívta fel a lakosság figyelmét.

---

a szerv lehetett olyan, amelyik koncepcióját és feladatát tekintve a legkevésbé változhatott. Soraiban szinte kivétel nélkül csak megbízhatónak vélt doktriner kommunisták tartoztak.

² *Riadóztatták a szovjet hadsereg Magyarországon állomásozó vadászpilóta- és bombázó egységeit, a Szovjetunióból és Romániából is újabb alakulatokat irányítanak Magyarországra.*

³ *Malinyin:*

⁴ *A statárium rendelkezéseit nem alkalmazták az elfogott felkelőkkel szemben, és újra meg újra meghosszabbították a fegyverletétel határidejét.*

Újpesten tüzet nyitottak a felkelőkre, melynek eredményeként egy ember életét vesztette. A felkelők elfoglalták a kerületi tanácsházát és megalakították az ideiglenes nemzeti bizottságukat. Az Egyesült Izzóban pedig megszervezték a főváros első munkástanácsát. Kádár János a rádióban ellenforradalmi, reakciós felkelésnek nevezte a főváros-szerte elterjedt megmozdulásokat, azonban egyes követelések jogosságát még ő is elismerte. A fővárosnak a fegyveres ellenállását az újabb szovjet alakulatok bevetése sem akadályozta és törte meg. Sőt, jelentős sikereket értek el: megszállták a csepeli hadkiegészítő parancsnokságot és az Atheneum Nyomdát, ahol a röpcéduláikat nyomtatták. Ezen a napon a szovjet hírügynökség közleményt adott ki az „ellenforradalmi lázadás” leveréséről.⁵ Október 24-én Budapesten a harcok során, közel 250-en haltak meg. A szovjet csapatok Budapestre való bevonulásának útján, a harcok során közel 100 ember adta az életét. Október 24-e és október 28-a között Nagy Imre rendkívül hátrányos helyzetből, szívós küzdelemmel, lépésről lépésre szorította vissza a militáns és fegyveres leszámolást követelő bal oldalt. M. Kiss Sándor és Kahler Frigyes szerint ez volt Nagy Imre megfontolt politikai tehetségének legnagyobb győzelme.⁶ Vagyis Nagy Imre a kijárási tilalom lazítása mellett döntött, ellentétben a Katonai Bizottság követelésével, amely tiszta utcákat akart annak érdekében, hogy megkezdhesse a hadműveleteit a kialakult forradalmi gócok ellen. Október 24-e még egy veszélyt hordozott magában a kommunista hatalom számára. Egyre világosabbá vált, hogy a magyar vidék a harcoló főváros mellett áll. Elemi érdeke volt tehát a hatalomnak a főváros és a vidék egymástól való elzárása, ezért október 24-e éjjelén a Katonai Bizottságtól Bata vezérezredes parancsot adott a vezérkar katonai közlekedési osztályvezetőjének, hogy a további intézkedésig minden eszközzel meg kell akadályozni, hogy személyszállító vonat bemenjen Budapestre, katonai szállítmányt pedig nem lehetett berakódni. Egyrészt a katonai bizottság izolálni akarta a fővárost a vidéktől, másrészt viszont megpróbálta ő maga tartani a kapcsolatot a vidékkel és leginkább a megyei titkárokkal. Október 24-e több szempontból is az egyik legfontosabb napja volt a magyar forradalom és szabadságharcnak. A szovjet fegyveres beavatkozás következményeként eldőlt, hogy Magyarországon immár elképzelhetetlen egy lengyel típusú kibontakozás. Kialakultak a politikai és a katonai vonalak is. Kitért a fővárosban a fegyveres harc, a forradalom órákon belül, a szovjet csapatok megjelenésével, szabadságharcra változott. A fegyverhez jutott felkelők az objektumok támadása és a fegyverszerzési akciók mellett kiépítették a maguk objektumait. A harc kiteljesedésének feltételei így teremtődtek meg. Már nem arról volt szó többé, hogy a felkelők csak különböző csapásokat kívánnak végrehajtani a hatalom fegyveres erői ellen, hanem van hová visszahúzódní és készülni az újabb fegyveres konfrontációra, és már berendezkedtek az állóharcra is.

Október 25-ére virradóan, 4 óra 30 perckor a rádió a párt győzelméről adott hírt, hogy „az ellenforradalmi bandákat lényegében felszámoltuk”. Pedig a harcok még nem értek véget. A rádió, mint megannyi más alkalommal, megint hazudott. Átmenetileg felfüggesztették a kijárási tilalmat is. A kijárási tilalom feloldása következtében tömegek ellepték az utcákat. Ezek az emberek pedig mindannak az ellenkezőjét tapasztalták, amelyet a rádióban az előzőekben hallottak. Vagyis nem ért véget a fegyveres harc, nem fosztogatók garázdálkodtak a városban, hiszen a betört kirakatokban ott maradt az áru, a magyar katonák közül többen a felkelőkkel tartottak. A fővárosban egész nap dörögtek a fegyverek és egymást követték a felvonulások.⁷ A forradalom nemhogy felszámolódt, de a „pesti srácok” csak most kezdték el az igazi harcot. Ami pedig a legfontosabb volt, hogy az ellenállók nem

⁵ Mikojanék osztoztak a magyaroknak abban a reményében, hogy a felkelés felszámolása csak órák kérdése, sőt meg is rótták őket, amiért Moszkvát tájékoztatták és elűlozták a veszélyt.

⁶ M. Kiss Sándor – Kahler Frigyes: *Kinek a forradalma? Püski kiadó, Budapest, 1999.*

⁷ Fegyveres harcok folytak a felkelők és a szovjet alakulatok között az Illatos utca környékén, a felkelők elfoglalták a Páva utcai rendőrfőkapitányság épületét, tűzharc bontakozott ki a Jászai Mari téren stb.

huligánok, nem fasiszták, hanem munkások, diákok, szomszédok és ismerősök. Állandó összetételű csoportok szerveződtek, amelyeket rátermett parancsnokok vezettek.⁸ Voltak köztük fiatal munkások, ipari tanulók, bányászok, és nagyon fiatal gyerekek is. A lányok nemcsak a harcban, de elsősorban a sebesültek ellátásában, a Molotov-koktélok elkészítésében és a fegyverek tárazásában segítettek. A szovjet hadsereg nem a magyar honvédséget segítve vett részt a rend helyreállításában, hanem az AVH-s egységek támogatásával egyedül vette fel a harcot. Sőt a magyar katonák közül többen a szabadságharcosokkal tartottak, vagy fegyverszünetet kötöttek velük, mint a Kilián laktanya parancsnokságát átvevő Maléter Pál ezredes, aki a Corvin közt védő forradalmárokkal kötött tűzszünetet.

Körülbelül délelőtt 10 órakor az Astoria Szállótól mintegy 8-10 ezer ember indult meg a Parlament felé, hogy Nagy Imrét hallja. Hogy valójában mi történt a Parlament előtt, azt még a mai napig sem tudjuk pontosan. De valószínűleg, mint tudjuk, a belbiztonsági erők számára az október 23-i tüntetés hatására elrendelték az objektumok fokozott védelmét. Védni kellett az épületeket belülről, de biztosítani kellett az épület előtti teret kívülről is. Ezért a Parlament előtt, objektumbiztosító őrséget kellett elhelyeznie az AVH-nak a Parlament épületével szemben, - a Földművelésügyi Minisztérium épületére és a Párttörténeti Intézetre is – és a teret határoló négy saroképület tetejére is. Mivel a Parlament kormánynegyednek számított, melynek biztosítása nemcsak a magyar belbiztonság feladata volt, hanem a szovjet erőké is, mivel a HM-ben tartózkodott ekkor Tyihonov altábornagy és a Különleges Hadtest törzse is. A tér ekkor – képletesen szólva – tele volt élesre töltött és kibiztosított fegyverekkel. Erre a térre érkezett meg az Astoriától a tüntető tömeg. Erre a hírre, hogy az emberek ott gyülekeznek, a parlamenti őrség még további biztosítást kapott. Ide érkeztek majd meg a pécsi határőrök is. A határőr alakulat megérkezése előtt azonban egyszer már belelőttek a tüntető tömegbe, amikor is az orosházi határőrök a téren tartózkodtak. A sortűznek egyesek szerint több mint 100, mások szerint 60-70 halálos áldozata volt. A sebesültek száma pedig 100-150 főre tehető. A kérdés az volt, - és maig is az, hogy ki adta a tűzparancsot? Válasz pedig nincs! Ott, a Parlament védelmére kirendelt szovjet tankok, a tetőkön pedig AVH-s tisztek voltak. Fentről, a tetőről dördült el valószínűleg az első lövés. Sőt, az AVH beosztottjai a segítségükre érkező határőrökre is tüzet nyitottak. A források alátámasztják, hogy a pártvezetőség ülésén részt vett Szerov tábornok, illetve a környező épületek padlásain – így elsősorban a Földművelési Minisztérium tetején, elhelyezett magyar karhatalmi, köztük határőregységek parancsnoka adta ki a tűzparancsot. Az újabb források szerint inkább a magyar egységek, viszont a módszer alapján a szovjetek felelősségét teszi valószínűbbé. Az első sortűzet követően ért az Akadémia utcai őrség megerősítésére a pécsi határőr alakulat. A védők a sapkarózsa nélküli határőröket felkelőknek vélték és rájuk tüzeltek. Ennek egy újabb sortűz lett a következménye. A téren ismét civil és katonai halottak maradtak. Ezután az MDP KV szovjetkezdeményezésre felmentette Gerő Ernőt, és Kádár Jánost nevezték ki első titkárnak.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság előtt tüntetők követelésére Kopácsi Sándor utasítást adott a politikai foglyok szabadon bocsátására. Megalakult az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság. Újabb munkástanácsok alakultak Budapesten és országszerte. A harcok halálos áldozatainak száma meghaladta a 120-at, legtöbben a VIII., IX. és a XIII. kerületben estek el. Október 25-én jelent meg először

⁸ Ilyen csoport volt a Corvin-közi, melyet ekkor Iván Kovács László vezetett, a Tűzoltó utcai csoport Angyal István vezetésével, a Baross utcai csoport Nickelsburg László irányítása alatt, Tompa utcai csoport vezetője Bárány János volt, a Széna téri csoport Szabó bácsi (Szabó János) vezetésével stb.

Obersovszky Gyula lapja, az Igazság.⁹ Ez volt az első olyan lap, amely előzmény nélkül, a forradalom lapjaként jelent meg.

Október 26-án és október 27-én egyre jobban kidomborodott, hogy a meggyengült, „földre rogyott” ÁVH helyét a szovjet csapatok foglalták el. Ha eddig valakinek kétsége is volt az események jellegét illetően, ez most megszűnt. Magyarországon szabadságharc zajlott a szovjet megszállók ellen. E két nap folyamán további forradalmi centrumok jöttek létre. Csepelről és környékéről, több száz fiatal érkezett a Corvin közbe erősítésnek. Megalakult a Széna téri csoport Szabó János – Szabó bácsi – parancsnoksága alatt. Forradalmi csoportok szerveződnek – többek között – Pesterzsébeten, Oltványi László vezetésével. Létrejött a rákospalotai és az újpesti csoport is. A Thököly út – Dózsa György út térségében Keller Károly, a Vajdahunyad utcában Kiss Károly lett a szabadságharcosok választott vezetője. A fegyveres csoportok létrejötté október 28-án és október 29-én is folytatódott.¹⁰

Ezeknek a csoportoknak a parancsnokai elsősorban harcosok voltak, másodsorban parancsnokok. Önként vállalták a harcot az ÁVH és az intervenció szovjet erők ellen, egy célért harcolva tettek, amihez a legjobban értettek. Aki tettei, vagy más egyéb tulajdonságai alapján kiemelkedett közülük, azt tekintették vezetőjüknek. Ötvenhatnak jelenségei, nagyszerű figurái voltak, és csak másodsorban parancsnokai.¹¹ A forradalom és szabadságharcban a parancsnoklás nem hatalmat jelentett, hanem a személy tiszteletét, akire a többiek önként és nem parancsra hallgattak. Ez is '56 lényegéhez tartozik.

Ahogy erősödtek a szabadságharcosok, úgy gyengült az ÁVH és megindult a belső bomlása is. Október 28-ra a fővárosban is megszűnt létezni az ÁVH. Október 26-án és 27-én az MDP KV két napos ülést tartott, melyen már Kádár Jánosnak is világosan körvonalazódtak, hogy gyökeresen változtatni kell a párt politikáján, mert különben az MDP a maradék befolyását is elveszíti az országban. Azért az sem véletlen, hogy ezen a KV ülésen az utca hangulatát jobban ismerő Donáth Ferenc és Losonczy Géza, a forradalmárokkal való azonnali tárgyalásokat és az események átminősítését követelték. A KV ezt a javaslatot kezdetben mereven elutasította. Ekkor Losonczy és Donáth eltávoztak és benyújtották a lemondásukat is. Az október 26-i KV ülésen elfogadták, hogy a PB helyett hozzanak létre egy hattagú direktóriumot. A direktórium tagja lett Nagy Imre, Kádár János, Münnich Ferenc, Szántó Zoltán, Apró Antal és Kiss Károly. Itt döntöttek arról is, hogy felállítanak egy új kormányt, amelyet másnap nyilvánosságra hoznak.

Október 27-én éjszaka az MDP PB Mikoján és Szuszlov jelenlétében megtárgyalta a Kádár János által beterjesztett tervezetet, amelyben az állt, hogy másnap ismertetik a párt állásfoglalását az események újraértékeléséről. Október 27-én tűnt fel az események színpadán Dudás József, aki körül rövidesen új felkelőcsoport alakult, és székhelyük a Szabad Nép székháza lett. E napon csatlakozott a Tűzoltó utcai szabadságharcosokhoz Angyal István is. A Tűzoltó utcai csoport a forradalom és szabadságharc érdekes színfoltja volt. Angyal István, Csongovai Per Olaf és Szirmai Ottó hatására ez a csoport szimbolizálta tisztán és egyértelműen a forradalomban és szabadságharcban részt vett reform kommunistákat. Az ő példaképük és tárgyalópartnerük, akitől a kibontakozást várták, Kádár János volt. A csoport november 4-e után is tovább

⁹ Az Igazság lap megjelenése, új fejezetet nyitott a magyar sajtó történetében.

¹⁰ Október 29-én Fánicsik György vezetésével jött létre a Kisfaludy utcai csoport, a VII. kerületbe a Tanácsháza épületébe fészkelte be magát a Steiner Lajos, Gyulai Lajos vezette csoport, és Pesthidegkúton is létrejött egy felkelőcsoport.

¹¹ Falábú Jancsinak semmi beosztása nem volt, mégis mindenki úgy tartotta őt számon, mint az ügyütegek parancsnokát, Szabó bácsit is csak később választották a Széna tériek parancsnokának, de parancsnok volt ő azelőtt is, csakúgy, mint társa, Ekrem Kemál.

harcolt. November 7-én a támadó szovjet csapatok megállítására emelt barikádon a nemzetiszín lobogó mellett ott volt a „munkásmozgalom vörös zászlaja is”. Jellemző a politikai helyzetre, miközben megszületett a döntés, hogy a forradalmat békés eszközökkel kívánja a párt kezelni, a balosok a Katonai Bizottság vezetésével elkészítették a támadási tervet a Corvin-köz felszámolására. Miközben Márton András ezredes kétségbeesetten próbálta megakadályozni az esztelen terv végrehajtását, Hodosán Imre, Gyurkó Lajos vezérőrnagy katonája felajánlotta, hogy a kiskunhalasi ezred élén felszámolja a Corvin köz „ellenforradalmi gócot”.

Október 28-a vasárnap, úgy vonult be a forradalom és szabadságharc történetébe, mint a nagy átértékelések, a forradalom és szabadságharc győzelmének a napja. Ám akkor közelebb állunk a valósághoz, ha azt állítjuk, hogy a forradalom és a szabadságharc legbonyolultabb napja volt. Az október 26-27-i KV ülés után egyértelmű volt a pártvezetők köreiben, hogy politikai változás készül. Egyértelműnek látszott az események békés kezelésének hívei felülkerekedtek, élükön Nagy Imrével, Kádár támogatásával és Kádárék jóváhagyásával. A „héják” azonban még nem nyugodtak bele a vereségükbe. Az éjszaka folyamán Fehér Lajos vezetésével a Katonai Bizottság és a Politikai Főcsoportfőnökség tisztjei kidolgozták egy újabb katonai direktíva tervét. Ennek a tervnek az alapján, a hatalmat a hadsereg venné át, a katonai diktátor szerepére kiszemelt Gyurkó Lajos tábornokkal az élen. Az Akadémia utcát – és így Nagy Imrét is – elszigetelve a hadsereg kíméletlenül leverné a forradalmat a szovjet csapatok segítségével, és helyreállítaná a rendet. A kiszemelt vezető, Gyurkó Lajos a főpróbát már megtartotta Kecskeméten.¹² Ezt az embert szemelték ki október 28-án a „héják” Magyarország katonai diktátorának. A terv Nagy Imre tudomására jutott, aki azonnal letiltotta az akciót. Nagy Imre október 28-án nemcsak az esztelen katonai diktatúra terve ellen tiltakozott, de útját akarta állni a Corvin köz ellen ismét elhatározott támadás kivitelezésének. Nagy Imre helyzetét mi sem jellemzi jobban, hogy a támadás a határozott tiltakozása ellenére, szovjet-magyar „csapatmunkában” megindult, de mindjárt meg is akadt a felkelők ellenállásában. Így a Corvin-köz újabb győzelmet aratott. Az MDP vezetésében is egyre jobban erősödött azoknak a személyeknek a hangja, akik belátták, hogy ezt a konfliktust fegyverrel megoldani szinte képtelenség. Lukács György elment addig a pontig, hogy azzal vádolta meg a Katonai Bizottságot, hogy vér tapad a kezükhöz. Vasárnap reggel az utcán megjelent a Szabad Nép is, melyben a békés kibontakozást szívósan támogató reformkommunisták üzenete világos volt a szabadságharcosok számára, vagyis mi mindenkit győztesnek hirdetünk ki, aki elfogadja vezetésünket, de csak akkor, ha leteszik a fegyvert, máskülönben az újdonsült program szerint is, ha a szabadságharcos fegyverben marad, ellenforradalmár lesz újra.¹³ 17. óra 25 perckor a rádióban Nagy Imre, Magyarország miniszterelnöke megszólalt a rádióban. Ha az elmondott programja október 23-án, vagy 24-én hangzott volna el, akkor valószínűleg az ország népe megnyugodott volna. Október 28-án azonban már nagyon is kérdés volt, hogy a magyar nép valóban a szocialista körülmények között képzele e el a további életét. Az ELTE Jogi Karán megalakult a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága.

Ezen a napon sorra alakultak az új szabadságharcos csoportok. A harcoló Magyarország nem hitt a kormánynak, nem akart szocialista Magyarországot, és ezt az ellentétet október 28-a sem oldotta fel. Október 28-a a megmaradt és fennálló feszültségek

¹² Október 26-án Kecskeméten szabályos polgárháború zajlott le. Gyurkó közvetlenül a sortűz után 50 embert tartóztatott le. A 26-án kezdődött harcok tovább folytatódtak 27-én is. Október 27-én Gyurkó a harcokcsik mellett repülőgépeket is bevetett a felkelők ellen. A cigánytelepet ösztűzzel árasztották el a földről és a levegőből. Október 28-án megteremtődtek a szovjet és a magyar alakulatok között az együttes hadműveletek feltételei. Kecskemétet két részre osztották, az egyik részen a szovjetek, a másik részen a magyarok számolták fel a forradalmárokat.

¹³ M. Kiss Sándor – Kahler Frigyes: Forradalom és szabadságharc Magyarországon, 1956. 119. o.

ellenére is óriási jelentőségű volt. Ha feszültségekkel, ellentmondásokkal is, de megindult egy konszolidációs folyamat, és körvonalazódni kezdett egy új, a réginél sokkal demokratikusabb államstruktúra is. Ha az október 23-29-e közötti időszakot a harc hetének tekintjük, akkor az október 29. – november 3.-a közötti, ellentmondásokkal teli hetet a konszolidáció és a békés fejlődés idejének nevezhetjük. Ezen a napon jó néhány önállóan működő szabadságharcos csoport a Corvin-köz parancsnoksága alá helyezte magát. Az egyesülések után, a Corvin-közhöz minimum 1200 szabadságharcos tartozott. S megelőzve a várható kormánydöntést, szervezkedni kezdtek a nemzetőr alakulatok.

Október 30-án történt az egyik legellentmondásosabb esemény, a Köztársaság téri pártház ostroma. Már napokkal előbb elkezdődött a kerületi pártházak elfoglalása, hiszen a szabadságharcosok világosan látták és tapasztalatból tudták, hogy a pártházak potenciónalisán a változásokat akadályozni kívánó kommunisták centrumává válhatnak. Ezért várható volt, hogy valami történni fog. A pártházat ávósok védtek. Az események miatt a pártház erősítését már október 24-én megkezdték. Október 28-a után az ÁVH illegitim szervezetté változott. Mivel az államvédelmiek nem akartak távozni, az MDP vezetői, a Köztársaság teret szemelték ki központnak, hogy megszervezzék a kommunista munkásorséget. Az ott tartózkodó államvédelmieket pedig rendőr ruhába öltöztették át – akkor, amikor egy egész ország ez ellen tiltakozott. A Köztársaság tér elleni támadás tudatos provokáció volt.

Október 30-án lényegében megszűnt az egypártrendszer, s az új kormányban már helyet kaptak a volt történelmi párt képviselői is. Ennek folyamányaként Nagy Imre létrehozta a szűk kabinetet. Hangot váltott a Kossuth Rádió is, ezzel megszületett a Szabad Kossuth Rádió. Október 30-án jött létre az új rendfenntartó szervezet Király Béla vezetésével, a Forradalmi Karhatalmi Bizottság, amelyen belül funkcionált volna az új Nemzetőrség is. A Corvin-közi forradalmi centrum mellett, Budán is létrejött egy centrum, a Széna téri forradalmárok vezetésével. A Széna tériek első embere Szabó bácsi maradt, a főparancsnok-helyettese Fónay Jenő lett. Ezen kívül fontos szerepet játszott még Ekrem Kemál és Bán Róbert is.

Október 31-én a fővárosiak örömmel vették, hogy Budapestet elhagyta az utolsó páncélos is. Létrejött a Forradalmi Honvédelmi Bizottmány, a Budapesti Karhatalmi Parancsnokság, és tovább folyt a szabadságharcos csoportok koncentrációja. A nap nagy eseménye volt az MDP feloszlításának és az új párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt megalakulásának a bejelentése. 10 órakor a rádió bejelentette, hogy Mindszenty József bíboros hercegprímás hazaérkezett budai lakásába. A délutáni órákban Nagy Imre miniszterelnök a Parlament perdöntő beszédet mondott. Kijelentette, hogy a kormány megkezdte a tárgyalásokat többek között a szovjet csapatok kivonásáról az országból és a Varsói Szerződésből való kilépéséről az országnak. A miniszterelnök az országban az emberek boldogulásának feltételeiről és a hozzá szükséges feltételekről beszélt. A miniszterelnök lépcsőről lépésre haladt a maga útján. Nem hagyta magát befolyásolni még a radikális barátaitól sem, akik a politikai körülményeket figyelmen kívül hagyva kényszeríteni akarták a fontolva haladót a gyorsabb rohanásra. Ő nem hallgatott rájuk, ezért otthagyták. Baloldali ellenfelei támadták, és a szocializmus elárulójának tartották. De kiállt a térre és beszámolhatott róla, hogy az ország a legjobb úton halad az új pályán, most már csak a szovjetek bizalmát kellene biztosítani. Október 30-án még úgy „tűnt, hogy teljes volt” a szovjet bizalom. Zsukov még délelőtt azon az állásponton volt, hogy ki kell vonni a csapatokat Budapestről; ha szükséges Magyarországról is. Aztán délután a Kínai Kommunista Párt véleményét ismertették, amely álláspontja a beavatkozás volt. A szovjet vezetők két

napon belül az egymással ellentétes döntéseket, kivonulás és megszállás, egyforma meggyőződéssel ideologizálták meg. Álláspontjuk változásában a döntő a kínai álláspont volt, amely keményen beavatkozást sürgetett. Ebben a „nagyhatalmi játszmában” Nagy Imre is csak egy perifériális helyen álldogáló gyalogfigura volt. Ha végigasszisztálja az új szovjet beavatkozást, akár még miniszterelnök-helyettes is lehet vélte a magát etikus politikusnak tartó Hruscsov. November 1-jén, a megszállás előkészítéseként, első lépésben a szovjet csapatok elfoglalták a magyar repülőtereket és a szovjet csapatok folyamatosan érkeztek a magyar földre. Nagy Imre kormánya kidolgozta Budapest védelmi tervét, a parancsnok pedig Márton András lett. A jugoszláv diplomaták krízishelyzet esetére felajánlották a magyar vezetőknek a politikai menedéket a jugoszláv nagykövetségen. A szabadságharcosok folytatták erőik koncentrációit. Szövetségre léptek a Baross tér környéki szabadságharcosok, akik vezetőjüknek Nickelsburg Lászlót fogadták el. Közben a Corvin-központban új parancsnokot választottak Pongrácz Gergely személyében. November 1-jén 19.50-kor Nagy Imre bejelentette Magyarország semlegességét. A szovjet vezetők véleménye ekkor az, hogy a magyar helyzet kezelésén áll vagy bukik a csatlós államok sorsa is. 22 órakor Kádár János beszédét közvetíti a rádió felvételtől, aki ekkor már a Szovjetunió felé tartott.

November 2-a és november 3-a a kétségbeesés és a reménykedés jegyében telt el. Sorra érkeztek a hírek a szovjet csapatok folyamatos beözönléséről. Nagy Imre hiába kért tájékoztatást a szovjet nagykövettől, Andropovtól, a „sokat próbált” diplomata folyamatosan hazudott a magyar miniszterelnöknek. Reggel megjelent az új párt –MSZMP- új lapjának, a Népszabadságnak az első száma, Haraszi Sándor főszerkesztésében. Közben folytak a különböző delegációk összeállításai. A délelőtt folyamán összeállították a szovjet csapatkivonásokról tárgyaló magyar delegációt is. Délután Kádár és Münnich után szökött Apró Antal, Kiss Károly, Marosán György és Nógrádi Sándor. Eközben a fővárosban újabb szabadságharcos csoportok szerveződtek.

November 3-án megalakul az utolsó független magyar koalíciós kormány. Maléter Pált nevezték ki honvédelmi miniszternek. Mindszenty bíboros, hercegrímás rövid sajtótájékoztatót adott. Nagy Imre diplomáciai úton Visinszky lengyel bíboroshoz fordult, hogy bírja rá a magyar hercegrímást a kormány iránti lojalításra. Délben megkezdődtek a Parlamentben a magyar-szovjet csapatkivonási tárgyalások. Este 20 órakor, a rádióban Mindszenty hercegrímás szólt az ország népéhez. 22 órakor megkezdődött Tökölön a szovjet csapatkivonásokról tartott tárgyalások második fordulója. Nem sokkal azután Szerov és néhány magyar ÁVH-s vezető, letartóztatta Maléter Pált, Erdei Ferencet, Kovács Istvánt és Szűcs Miklóst. Hajnalban pedig megindult a második szovjet invázió a főváros és az ország ellen.

November 4-én hajnalban 4 óra 15 perckor Zsukov marsall jelentette, hogy a szovjet csapatok megkezdték hadműveletüket „a rend megeremtésére és a népi demokratikus hatalom helyreállítására Magyarországon”. A Magyarország elleni hadműveletet a szovjet hadvezetés „Forgószél hadművelet” fedőnéven dolgozta ki és vezényelte le. A szovjet egységek és a hozzájuk csatlakozott magyar, ÁVH-s egységek országszerte elfoglalták a stratégiailag fontosnak tartott pontokat. A szovjet alakulatok tüzérségi támadást intéztek a honvédség laktanyái ellen és lefegyverezték a magyar katonákat.¹⁴ 5.20-kor Nagy Imre miniszterelnök szólt a Kossuth Rádióban a magyar néphez. A miniszterelnök utolsó beszédében nem fogalmazott pontosan. A magyar csapatok nem álltak harcban a szovjetek ellen és tűzparancs sem volt kiadva. Ismét csak és egyedül a „mezítlás forradalom”, a

---

¹⁴ A szovjet csapatok támadásának 186 halottja és 137 sebesültje volt.

forradalmi góccok harcoltak. A Corvin köz, a Baross tér, a Széna tér, a Práter utca, a Schmidt kastély stb. A honvédség tudta, hogy 1956 nem katonai kérdés, a hadseregnek ellenállásra senki nem adott parancsot.

Atámadás megindulása után a szovjet alakulatok elfoglalták a magyar Parlamentet is. Nagy Imre reggel 6 és 8 óra között a jugoszláv nagykövetségre menekült.¹⁵ Ugyanitt keresett menedéket Donáth Ferenc, Lukács György, Losonczy Géza, Szántó Zoltán, Fazekas György, Haraszti Sándor, Jánosi Ferenc, Rajk Lászlóné, Szilágyi József, Tánczos Gábor, Újhelyi Szilárd, Vas Zoltán. Bibó Istvánt, Tildy Zoltánt, valamint Mindszenty József bíboros-hercegprímást a Parlament épületében érte a szovjet támadás. Mindszenty bíboros az amerikai nagykövetségre menekült, Tildy is eltávozott az országgyűlés épületéből. A Parlamentben egyedül Bibó István maradt, és november 6-ig ő képviselte a törvényes magyar kormányt. A Honvédelmi Minisztériumba tartózkodó Janza Károly altábornagy, Váradi Gyula, Uszta Gyula, Kovács Imre vezérőrnagyok megtiltották a magyar csapatoknak az ellenállást. Miközben a szovjet hadsereg egyszerre csapott le az országra, Kádár János és Münnich Ferenc, - a jelen történeti dokumentumok szerint – Szolnokon voltak, ahol Kádár november 4-én, a szolnoki nyilatkozatában bejelentette a hatalomátvételt. Ezekben az órákban már, az új fegyveres erők megszervezésére törekedett, amely egyrészt felváltotta a szovjet fegyveres erőket, másrészt, amely alkalmas biztosítani az idegen szuronyokkal megszerzett, s ezért legitimitást nem élvező vazallusuralmat. A Szolnokon megtartott első értekezleten, Kádár, Apró Antal, Kossa István és Münnich Ferenc részvételével, már felmerült az úgynevezett „forradalmi ezredek” megszervezésének szükségessége, és a döntés nyomán megkezdődött a megyékben a kádári karhatalom¹⁶ életre hívása. Kádár az ún. erőminisztériumokat – ezek egyenlőre romokban heverték – egy kézbe vonta össze. A Honvédelmi Minisztérium, a Belügyminisztérium, és az Igazságügy minisztérium is Münnich Ferenc felügyelete alá került, aki a Kádár-kormányban a fegyveres erők és a közbiztonsági ügyek minisztere lett, miniszterelnök-helyettesi rangban. A fegyveres erők szervezését csak azokkal a forradalom előtt is magas beosztásban volt tábormagokkal és tisztekkel lehetett megkezdni, akik a forradalom napjaiban is „helyálltak”, azaz maradéktalanul megkísérelték végrehajtani az MDP Katonai Bizottságának, illetve a fegyveres erőkkel rendelkező helyi pártvezetők parancsait. Ilyen volt Uszta Gyula vezérőrnagy, aki november 5-én parancsot kapott, hogy menjen Szolnokra, ahol megbízást kapott a Katonai Tanács megszervezésére. Az öttagú Katonai Tanács közvetlenül a fegyveres erők miniszterének alárendeltségében működött, így elnöke a miniszter egyik helyettese volt. Uszta Gyula közvetlen alárendeltségében működött Gyurkó Lajos vezérőrnagy, hadseregpáncsnok-helyettesi minőségben. Gyurkó hatáskörébe utalták a vidéki karhatalmi alakulatokat. Gyurkó emellett, mint a Tiszti Felülvizsgáló Bizottság elnöke, eltávolított minden tisztet a hadseregből, akiket nem talált megbízhatónak. A Katonai Tanács alárendeltségében működtek a Honvédelmi Minisztériumnak alárendelt alakulatokra, valamint a Honvédelmi Minisztérium egyéb szerveire és intézményeire. A Katonai Tanács alárendeltségében működött a Vezérkar Hadműveleti Osztálya. A Katonai Tanácsa a hierarchia rendjében egy szinten állt a fegyveres erők miniszterének belügyi helyettesével, Tömpe Istvánnal, aki a BM karhatalmi ezred, a Budapesti Rendőrfőkapitányság, a megyei rendőrfőkapitányságok, a Határőrség, valamint az említett szerveknek alárendelt kapitányságok és egyéb szervezetek felett rendelkezett. A

¹⁵ Nagy Imre rádióan eredménytelenül próbálta elérni a Tökölön tartózkodó Maléter Pál honvédelmi minisztert és a katonai küldöttség tagjait. Most már tudjuk, hogy akkorra már őket is letartóztatták a szovjetek.

¹⁶ A karhatalom olyan fegyveres testületet jelent, amely alkotmányos keretek között biztosítja az ország – vagy önkormányzati egység – rendjét az egész társadalom érdekében, a törvényes hatalmat gyakorló civil szervek ellenőrzése mellett. Am a Kádár parancsára felállított karhatalom nem így működött. A pufajkába öltöztetett, vörös karszalagos, dobtáras géppisztolyokkal felszerelt egységek nyomában, szerte az országban rettegés járt.

Katonai Tanács tagjainak új beosztását 1956. november 13-án a Fegyveres erők miniszterének 01. számú parancsa tudatta mindazokkal, akiket illet. A Katonai Tanács tagja volt Ilku Pál vezérőrnagy, Ugrai Ferenc ezredes, Kovács Imre vezérőrnagy, Horváth Mihály vezérőrnagy.

Amíg a Katonai Tanács a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány számára a szovjet fegyverek védelme alatt a karhatalom megszervezésén fáradozott, melynek eredményeként december elejére bevethető egységeket hozott létre, a magyar társadalom, és elsősorban a munkásság létrehozta saját legitim szervezeteit, a munkástanácsokat. Ezzel ténylegesen kettős hatalom jött létre az országban. Az 1956. november 14-én megalakult Nagybudapesti Központi Munkástanács és a működésének első napjaiban elfogadott határozatok, de különösen e Munkástanács fiatal elnökével, Rác Sándorral folytatott megbeszélése nem hagytak kétséget sem Kádár Jánosban, sem a pártvezetés tagjaiban, hogy a munkástanácsok hatalma valóságos kettős hatalom, ezért minden eszközzel megsemmisítendő. Mivel az adott történelmi pillanatban nemcsak a munkásság érdekképviselőit vállalták a hatalommal szemben, hanem jelentős nemzeti politikai hatalmat képviseltek. A politikai döntést legtömörebben Marosán György fogalmazta meg december 8-án a Steigerwald Ottó vezette nógrádi munkásküldöttség előtt, a tőle megszokott kirohanással: "Mától kezdve lövünk!" Ez politikai döntés volt, és új feladatot jelentett a Katonai Tanács számára is: a létrehozott erő bevetésének megszervezését és a lövés végrehajtását. Ekkor már lejajlott a Katonai Tanács 1956. december 4-re összehívott nevezetes ülése, ahol a Katonai Tanács tagjain kívül jelen volt az MSZMP felső vezetésének képviselőjében Földes László, az IKB tagja. Az elkövetkező napok eseményei bizonyították, egészen másról volt itt szó, mint arról, hogy felkelő csoportok december 6-án löni akartak a szovjetekre. A Katonai Tanács tagjai éppen olyan jól tudták, mint a politikusok, hogy már nem létezett olyan fegyveres erő a felkelők oldalán, amely alkalmas lett volna, egy új fegyveres harc kezdeményezésére. Valójában egészen másról volt itt szó. December 6-án nem a felkelők, hanem a hatalom támadott. Ez a vörös zászlós tüntetés a hatalom provokációja volt, ahol a hatalom vért ontott, és ezt a vérontást a legmagasabb szinten elismerés fogadta. Vidéken hasonló irányt vettek az események. Ezek a december 6 és 12.-e közötti sortűzek nem a tüntető tömeg feloszlításának céljával dördültek el. A sortűzeket egyetlen céllal adták le: megtörni és felszámolni a munkástanácsok hatalmát, hogy megszerezzék a kizárólagos hatalom birtoklását.

Amunkástanácsok féllégális ellenállása, akárcsak a január 11-i összecsapás, már csak utóvédharc volt. Ezzel valójában a Katonai Tanács teljesítette a hatalom elvárásait. Fegyverrel biztosította a Kádár-kormány hatalmát, az ezt elismerni vonatkozó néppel szemben.

Anovember 4.-ének hajnalát követő órákban nyilvánvalóvá vált, hogy a fegyveres küzdelem reménytelen. Ezen a tényen nem változtat az sem, hogy néhány honvéd-és fegyveres felkelő egység elkeseredett harcra vonult vissza, vagy megsemmisült. Így a Mecséri János alezredes vezette esztergomi hadosztály töredék erői Pesterzsébet környékén kísérelték meg a lehetetlent. Király Béla szabadságharcos egységekkel a Buda környéki hegyekbe vonult vissza. Nagykovácsiban berendezkedett a védelemre, majd az egységek feltűntek a Bakonyba, de végül elhagyták az országot. Soroksárnál az előrenyomuló szovjet erők és a mellettük harcoló ÁVH-s egységek ellen ugyancsak kemény harcot vívtak a felkelők. A Corvin köz, a Széna tér, a Kilián laktanya, Pesterzsébet és Csepel szabadságharcosai ismét bizonyították hősiességüket.

A munkástanácsok legfőbb követelése a hatalommal szemben, Nagy Imre vegye át a kormány vezetését, a szovjet csapatokat azonnal vonják ki az országból, többpárti szabad választások megtartása – ezek valóságos hadüzenetet jelentettek a Kádár-kormánynak. Alapjában a munkástanácsok eszköztára a munkásság hagyományos harci eszközeire, a sztrájkra és a tüntetésekre korlátozódott. A tüntetések jellegét tekintve beszélni kell a megemlékező, kegyeleti felvonulásokról, amelyeket általában az elesettek emlékére rendeztek meg. Sajátos megmozdulások voltak a fővárosban és a nagyobb vidéki városokban is a nőtüntetések, valamint a néma tüntetések. A tüntetések másik csoportja, a konkrét cél érdekében – forradalmárok kiszabadítása, nyomda elfoglalása, rendőrök védelme – folytatott tömegmegmozdulás volt. A harmadik csoportba tartoztak azok a politikai tömegdemonstrációk, amelyek kifejezetten Kádár lemondását, a törvényes Nagy Imre kormányhivatalba lépését, és a szovjet csapatok kivonulását követelték.

A munkástanácsok jogilag 1957. november 17-ig léteztek, de a decemberi sortüzekkel a hatalom elérte a célját, megszűnt a munkástanácsok által képviselt forradalmi nemzeti hatalom. Csepelen 1957. január 11-én sztrájk robbant ki, amely a karhatalom géppuskatüzében ért véget. A küzdelem kimenetelén már semmi nem változtatható.

Forradalom vidéken

I 1956. október 23-án Budapesten egy időben megmozdult az ország is. Több egyetemi városban, mint Sopron és Debrecen, már délelőtt tüntettek. Debrecenben a diákok felszólították a munkásokat, hogy csatlakozzanak hozzájuk. Délutánra 20-30 ezer ember vonult a debreceni rendőr-főkapitányság elé, ahol az épület védelmére kirendelt ÁVH-sok először vaktölténnyel, majd éles lőszerrel tüzet nyitottak az ott gyülekezőkre.¹⁷ Az akkor elhunytak voltak a forradalom első áldozatai. Tehát tévhit az, hogy az első összecsapás a hatalom fegyveres ereje és a forradalom felé tendáló utca között nem a fővárosban, hanem Debrecenben történt! A debreceni események egyértelműen bizonyították, hogy – függetlenül a budapesti döntéshozó központoktól – az egyes megyékben is volt olyan személy, akinek joga volt tűzparancs kiadására. Miskolcon a DIMÁVAG-nál a dolgozók nagygyűlést szerveztek. Követeléseik a diákok pontjaival kiegészülve a forradalom borsodi programja lett.¹⁸ A Gerő beszéd híre a vártnál hamarabb eljutott vidékre a Távirati iroda, a posta és a vasút információs csatornáin keresztül, amelyre kitortek a tüntetések, tiltakozások országsszerte. Kaposváron, Szolnokon, Székesfehérváron a Budapesten történtekről, a hírek vételét követően, megszakították a színházi előadásokat és tájékoztatták a közönséget a fővárosban történtekről. Kaposváron a színházban, rögtönzött gyűlésen, cenzúrázatlanul közzétették az MTI híreit a Budapesten történtekről. Szolnokon a bejelentés után a zenekar eljátszotta a Himnuszt, majd egy színész elszavalta a Nemzeti Dalt. Tüntetések zajlottak már Mosonmagyaróváron, Szegeden, Veszprémben, Székesfehérváron, Sopronban is. És az utcákon már megjelentek az első szovjet tankok ...

O któber 24-én az ország több részéből érkezett hír tüntetésekről; Miskolcon, Pécsen, Szolnokon és Székesfehérváron és Szegeden is. Voltak olyan városok is, ahol a hadsereg alakulatai megakadályozták a meghirdetett demonstrációt, mint Keszthelyen és Kecskeméten is. Miskolcon a tüntetők feltartóztatták a Budapest felé vonuló szovjet katonai egységeket. Létrejötték vidéken az első munkástanácsok Pécsen és Miskolcon. Székesfehérváron a tüntetők a BM székház elé vonultak, ahol az ÁVH riasztólövéseket adott

¹⁷ Debrecenben ekkor hárman életüket veszítették, hat személy pedig megsebesült.

¹⁸ A DIMÁVAG dolgozóinak 21 pontja.

le rájuk. Ezt a lövöldözést a felvonuló szovjet csapatok félreérthették és tüzet nyitottak a felkelőkre, melynek hat halálos áldozata volt. A Székesfehérvár környéki bányavidékről is mozgolódások hírei érkeztek a fővárosba. Kecskeméten, az országban egyedülként felállították a statáriális bíróságot. Veszprémben Fejes Lajos alezredes, városparancsnok, katonai közigazgatást vezetett be.

Október 25-én sor került vidéken is a fegyverek bevetésére a fegyvertelen tüntetőkkel szemben. Ezen a napon 12 sortűz dördült el országszerte, melyből három sortűz halálos áldozattal járt. Ebből kettőt az ávósok hajtottak végre. Miskolcon a civil tömeg láttán, a BM Főosztályon maguk az ott dolgozó civil beosztottak verték le a vörös csillagot az épület homlokzatáról. A civil lakosság Pécssett is újra az utcára vonult, hogy az előző nap letartóztatott fiatalok szabadon engedését követeljék. Bradács György ÁVH parancsnok Nagyatádról kért segítséget, hogy az objektumait őrizni tudja. Ugyanez történt Mosonmagyaróváron is, ők is Nagyatádról kaptak segítséget a laktanya védelmére. Győrben október 25-én este a megyei börtön előtti tüntetőkre az ÁVH sortűzet eresztett¹⁹, amely halálos áldozatokkal is járt.

Október 26-án 16 sortűz dördült el. A hét halált okozó sortűzből, hatot ávósok vezényeltek. Miskolcon folytatódtak az események. Körülbelül 200 diák tüntetett a Főosztály épülete előtt, azt követelték, hogy engedjék szabadon az előző napon letartóztatott néhány társukat. A diákokhoz csatlakozott a város lakossága is és követeléseik érvényesítéséhez tömeggyűlést szerveztek. Ezt a civil tüntetők megpróbálták úgy megszervezni, hogy ne kerüljön sor összecsapásokra. Képviselőik egyeztettek a fegyveres erők parancsnokaival és ígéretet kaptak, hogy az ÁVH nem használja a fegyvereiket. Az ávós sortűz azonban nem maradt el. Pécssett, október 26-án Bradács ezredes a nagyatádi segítséggel még feloszlatta a tüntető tömeget, sőt még a szigetvári és a mohácsi tüntetések feloszlására is maradt ereje, de a tömegnyomás Pécssett is akkora volt, hogy az ÁVH feloszlott. Ugyanígy járt a győri ÁVH is, ahol a tömeg október 26-án a Főosztály elé vonult és követelte az előző nap letartóztatott diákok szabadon bocsátását. A már előzőleg a tömeghez csatlakozott honvédtisztek védőőrizetbe vették az ávósokat. Így 26-án Győrött is megszűnt az ÁVH létezni. Vidéken tehát a kommunista párt félelmetes erőszakszervezete szinte önmagától omlott össze. A forradalomnak október 26-ra az egyik nagy vívmánya volt, főként vidéken, ahol nem folytak harcok, hogy létrehozta a maga önkormányzati szerveit, miközben szinte egyik pillanatról a másikra összeomlott a tanácsrendszer. Ahol módjában állt a megyei párt-és helyi üzemi bizottságoknak, ezekben a forradalmi szervezetekben megpróbálták elhelyezni saját embereiket is. A vidék azonban fellázadt a helyi kommunista praktika ellen, s számtalan helyen időközben újraválasztották ezeket a szerveket, így csak azokat a kommunistákat hagyták meg vezető helyen, akik az elmúlt években kivívták maguknak munkájukkal a közösségek megbecsülését.

Október 27-én 15 sortűzre került sor az ország területén, melyből nyolc járt halálos áldozattal. Ebből a nyolc sortűzből négy az ÁVH nevéhez fűződik. Október 28-án 12 sortűzet vezényeltek le, melyből kettő követelt emberi életet. Az egyiket ávósok követték el.²⁰

¹⁹ A tüntetők ki akarták szabadítani a politikai foglyokat.

²⁰ Sortűz dördült el, melyet főként katonai alakulatok adtak le és amelyek nem követeltek emberi életet: Dunaharaszttiban, Vácott, Kókán, Monoron, Tápiószőlőn, Albertirsán, Maglódon, Ceglédberceliben, Pilisen, Kecskeméten, Jánoshalmán, Baján, Pécssett, Tápiószecsőn, Gyöngyösön, Cegléden, Ráckevén, Pápán, Kiskőrösön, Nyíregyházán, Várpalotán, Szabadszálláson, Kaposváron, Baracson, Csurgón, Letenyén, Bázakerettyén, Galambokon, Kiskomáromban, Dunavecscén, Mezőúton. Azok a sortűzek, melyek következtében meghaltak: Debrecenben, Székesfehérvárott, Dunapentelén, Győrött, Üllön, Szegeden, Kaposvárott, Gödöllőn, Miskolcon, Mosonmagyaróvárott, Esztergomban, Zalaegerszegen, Tiszakécskén, Berzencén, Kecelen, Kecskeméten, Örkényben, Kalocsán, Mórhalmon, Baján és

Az október 26-27-i kecskeméti sortűz és megtorló akciók után, Gyurkó Lajos Tiszakécskén, Kiskőrösön és Csongrádon is bevetette a harcokcsik mellett a repülőgépeket is. Ezen bevetések hatására az Országos Légierők Parancsnoka parancsba adta, hogy repülőgépeket bevetni csak az engedélyével, illetve parancsa után lehet. Október 30-án kezdték el követelni a Gyurkó-féle alakulatoknál a vezérőrnagy leváltását. Gyurkó október 31-én a felelősségrevonás elől, a szovjet csapatokhoz menekült.

November 4-én, a szovjet csapatok hadműveleti megszállása után, Kádárék a vidéki karhatalom mielőbbi megteremtése érdekében katonai vezetőket neveztek ki a megyék élére.

Tatabányán, Salgótarjánban, Miskolcon és Egerben, tehát azokban a városokban, ahol nagy számú munkásság volt, a karhatalom szovjet segítséggel a munkástanácsokat támogató tömegek ellen fordult, és vért ontott.

Vidéken is több helyen bontakozott ki fegyveres ellenállás. Dunapentelén, Szegeden, Békéscsabán, Pécsen is lehetetlen volt megállítani a szovjet tankokat és egységeket.

Megtorlás

1956. november 4-én Kádár János rádióbeszédében bejelentette, hogy a kormány célja a testvérharc befejezése, a rend és a belső béke helyreállítása. A november 4-én meghirdetett 3 pontjában kijelentette és megerősítette azt is, hogy „*kormányunk november 4-i felhívásában tett ünnepélyes ígéretet, mely szerint egyetlen dolgozónak sem lehet bántódása amiatt, mert október 23-án kezdődött tömegmegmozdulásokban részt vett, betartjuk és mindenkivel betartatjuk*”²¹. Kádár továbbá hitet tett az mellett, hogy nem lesz semmilyen bosszú, vagy megtorlás. Mind a november 11-én, a november 26-án és decemberben elhangzott rádióbeszédeiben a „félelem nélküli életről” beszélt.

Ehhez képest az egyik igazságügyi statisztika szerint, 1960. december 31-ig a polgári és katonai bíróságok 21 668 személyt ítélték el államellenes bűncselekmény vádjával. 4961 fő felfüggesztett szabadságvesztést kapott, 16443 személyt végrehajtásra kerülő, határozott tartamú szabadságvesztésre ítélték. Egy másik, 1969. november 11-én kelt statisztika szerint, 1956. október 23. és 1958. december 31. között 10016 fő politikai elítéléséről szól, ebből 259 volt a végrehajtott halálos ítélet. Zinner Tibor kutatásai szerint a halálraítéltek száma 1963-ig 367 fő volt – közülük 152 embert katonai bíróságok ítélték el. M. Kiss Sándor és Kahler Frigyes kutatásai alapján, a bírói ítélet alapján kivégzettek – megközelítőleg – 400-an voltak 1963-ig.²²

1958-ban már javában működött a megtorló gépezet. 1961-1963 között az állam elleni bűncselekmények miatt azonban további 2410 személyt elítéltek. Így legalább 18558 főt, az állam ellen elkövetett bűncselekményért ítélték el. Ha az állam ellen elkövetett bűncselekmények miatt elítéltek számán túl hozzá számítjuk a politikai jellegű cselekményekért elítéltek számát, akkor legalább 23761 elítéltről lehet beszélni.²³

Szabadszálláson. Október 23-a és 29-e között vidéken leadtak összesen 61 sortűzetet, ebből emberélelet követelt 23. A 23 halálos áldozatot követelő sortűzből 15-ért az ÁVH volt a felelős.

²¹ A Magyar Forradalmi és Munkás-paraszt Kormány közérdekű rendeletei és nyilatkozatai. Budapest, 1956. 2. o.

²² Gosztonyi Péter adatai szerint a kivégzettek száma 453 fő volt.

²³ Ezek az adatok nem teljesen pontosak, csak körülbelüli számadatok.

A megtorlásokhoz tartozott a közbiztonsági őrizet, amely 16-18 ezer embert érintett, és jórészt azokat sújtotta, akik ellen általában nem nyújtott be az ügyészség vádiratot. Egyszerűen csak kivonták őket a napi és közéleti forgalomból.

A megtorlás sajátos eszközeként alkalmazták a tömeges elbocsátásokat, amelyek különösen a pedagógusokat és a közlekedési dolgozókat kiemelten a gépkocsivezetőket és a vasutasokat érintették.

A megtorlás folyamatában november 4-e után lázas sietséggel megkezdte a kormányzat a megtorlás személyi feltételeinek megteremtését, valamint a büntetőeljárás átalakítását, ide értve a közbiztonsági őrizetre vonatkozó szabályok megalkotását is. A megtorlási folyamat nemcsak a megfélemlítésre fókuszált, hanem főképp egy sarkalatos kérdéskörre, a Kádár-rendszer legitimációjára. A november 4-i restauráció és Kádár János moszkvai kinevezése a „magyar tartomány” élére, szükségszerűen szembetalálta magát a diktatúra – mint mindenhol – legitimációjának hiányával. A magát proletárdiktatúrának valló kádári államberendezkedés nem élvezte a munkásság támogatását. A munkásság a munkástanácsok mögött sorakozott fel és szívós sztrájkmozgalmat folytatott a Kádár-kormány ellen.

A megtorlás első hulláma már a munkástanácsok hivatalos feloszlatása előtt nagy erővel megindult.

A megtorlás jogon kívüli eszközeinek felhasználása már november 4-én megkezdődött. Ezek között említhetjük a karhatalom megszervezését, a volt ÁVH-s tisztek visszahívását a karhatalmi egységekhez és decemberi sortűzek végrehajtását. Ebbe a kategóriába sorolandók a szovjet erők által elkövetett büntettek is. A szovjet egységek a magyar karhatalommal, jogon kívüli megtorló cselekményeiben vettek részt. Hozzá jöttek a szovjet hadbírószági eljárások és Szerov KGB-sei, mintegy 6300 magyar állampolgárt tartóztattak le és 860-at közülük szovjet területre szállítottak.²⁴ A deportálás ellen tiltakozott az Írószövetség és a Nagybudapesti Központi Munkástanács is.

Megtorlás a jog keretein belüli eszközeihez tartozott a rendőrség, ügyészség és a bíróság személyi állományának felkészítése az ügyek végrehajtására és a szervezeteken belüli tisztogatások. Az ÁVH megszűnése után (október 28.) a politikai ügyek nyomozása a rendőrség politikai nyomozó osztályának hatáskörébe került. (ezért módosították a rendőrségről szóló rendeletet.) Az „újonnan” létrehozott nyomozó osztályokhoz, az újjászervezett ÁVH-hoz átigazolták a régi apparátus tagjait, akik végrehajtották a tisztogatásokat.

A megtorlás végrehajtásáért a politikai vezetés a BM Politikai Nyomozó Főosztályt tette felelőssé, illetve országos jelleggel a központi osztályok vezetői, valamint a budapesti és megyei osztályok vezetői. Az MSZMP felső vezetése folyamatosan ellenőrizte a végrehajtást. A megtorlás levezénylését Marosán György és Biszku Béla rendezte. De ahhoz, hogy a hatalom a megtorlást gördülékenyen tudja végrehajtani, ahhoz át kellett alakítani a büntetőeljárást. Négy fontos területet érintett a megtorlás. A rögtönbíráskodás bevezetését, vagyis a statáriumot. A gyorsított eljárás rendeletbe foglalása, a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsának létrehozása és a népbírószági tanácsok országos rendszerének kiépítése volt a megtorlás struktúrájának negyedik pillére. Ebben a koncepcióban olyan embertelen rendelkezés is szerepelt, amely a cselekmény idején 16.

²⁴ A munkácsi, ungvári, drogobicsi, csernovcii és sztriji börtönökbe vitték az elhurcoltakat.

életévét betöltött fiatakorúval szemben lehetővé tette a halálbüntetés alkalmazását. Ez alapján ítélték halálra Mansfeld Pétert is.²⁵ Magyarországon a forradalom leverését követően nem volt olyan független bíróság, amely előtt a súlyos vádak megmérettethettek volna. Ezzel egy újabb politikai megtorló szerv alakult, bírói ítélkező tanácsoknak álcázva.²⁶

A megtorlás folyamatának groteszkjei a kegyelmi döntések is. Az első részleges közkegyelem az 1959. évi 12 tvr. volt, amely szigorúan osztályszempontok alapján engedett szűk körnek szabadulást. Az 1963-as „kialkudott” közkegyelmét Kádár János 1963. március 21-én jelentette be az országgyűlés ülészakán. Ez a közkegyelem sem volt azonban teljes körű, noha az 1963. évi 4 tvr. alapján 3480 fő szabadult a börtönökből. A forradalom elítélt barikádharcosai azonban továbbra is börtönben maradtak, s voltak közülük olyanok, akik csak az 1970-es években szabadultak.

*Bank Barbara
történész*

---

²⁵ A korlátok nélküli megtorlás „jogalapja” 1961. április 16-ig volt érvényben.

²⁶ Ezt az állítást igazolja Marosán György felszólalása 1957. február 4-én a Legfőbb Ügyészségen tartott értekezleten, valamint a Legfelsőbb Bíróság 1957. március 22-i kollégiumi ülése is. Ezen az ítélkezést, mint az osztályharc eszköztét ecsetelte a Legfelsőbb Bíróság büntető kollégiuma.